

První období Národní knihovny

Po třiatřiceti letech dospívá Národní knihovna k svému závěru. Je to doba velmi dlouhá ve srovnání s počtem pouhého jednoho sta svazků, které vyšly v letech 1948-1981. Dokud je ještě po ruce malý archiv s doklady o počátcích celé akce, hlavně zápisy o jednáních ediční rady, je snad užitečné připomenout si, jaké byly začátky, jak byly obtížné pro nakladatelství, pro ediční radu i jejího tajemníka. Šlo o práci v poměrech ještě neurovnaných, kdy se naráželo na mnohé překážky ztěžující a narušující dobře promyšlené a často se měnící plány. Ale přece sám vydavatelský nástup byl rázný, i když pak bylo co napravovat, aby se tempu vyrovnala i kvalita.

Začátky sahají do roku 1947 - a vlastně již dříve. Po osvobození se těžce pociťoval nedostatek základního fondu české literatury jak v knihovnách školních, lidových /obecních, městských/ a jiných, tak i v čtenářských kruzích; školám scházela četba. Žádala se náprava.

V III.odboru ministerstva informací, jehož přednostou byl František Halas, byl vypracován "plán na první řadu České knihovny". Do tří skupin podle pořadí naléhavosti byly zařazeny knihy nebo soubory od 21, 22 a 11 autorů, o jejichž vydání se ucházela jednotlivá tehdejší nakladatelství; kromě toho se ještě dvanáct nakladatelství hlásilo o vydání 21 knih od čtrnácti autorů, kteří nebyli zařazeni do plánu.

Na jaře 1947 komise III. třídy České akademie věd a umění s jednatelem prof. Grundem stanovila obecné zásady pro kritická vydání novočeských autorů. Po připomínkovém řízení byla vypracována a komisí přijata definitivní redakce Kritických a edičních zásad pro vydávání novočeských autorů, publikovaných pak ve Věstníku ČAVU 61, 1947 s očekáváním, "že v době plánování edice novočeských klasiků přijdou tyto zásady vhod editorům a že se tím také vydavatelská praxe sjednotí a postaví na vědeckou bázi".

Zvláštní otisk těchto Kritických a edičních zásad byl pořízen v červenci 1948, ale to se již rozbíhala práce ediční rady Národní knihovny. Ministerstvo informací pověřilo nakladatelství Orbis vydáváním Národní knihovny a uložilo mu, aby do měsíce předložilo celkový plán, složení ediční rady, seznam prvních padesáti svazků, časový plán, jak budou jednotlivé svazky vydávány, a kalkulaci prodejní ceny jednotlivých svazků. Na poradě 12. června 1948 za účasti prof. Pražáka, předsedy ediční rady, prof. Mukařovského, úřadujícího místopředsedy, zástupců ministerstva a nakladatelství bylo rozhodnuto pozvat k činnosti v ediční radě profesory Grunda, Havránka a Vodičku. Bylo určeno, že jako první svazky v témže roce vyjdou Čelakovského Ohlasy /Dvořák/, Erbenova Kytice a ostatní básně /Grund/, Máchův Máj a ostatní básně /Krěma/ a Němcové Babička /Novotný/, neboť "tyto edice jsou již připraveny a o způsobu jejich vydání nejsou pochyby", -

a "jako plán na první řadu Národní knihovny byl schválen plán již vypracovaný v dřívějších poradách, v němž jednotlivé edice jsou uspořádány ve třech skupinách podle naléhavosti".

V první schůzi ediční rady 26.června bylo stanoven, že pro úpravu textů budou závazné zásady pro čtenářská vydání a že odchylky budou přípustné jen se souhlasem ediční rady na základě dobrozdání prof.Havránka. Každý svazek bude mít doslov /3-4 strany tisku/, který stručně seznámí čtenáře s životem a dílem autora /nikoli tedy medailón nebo studie/. Jako další čtyři svazky byly vybrány: Havlíčkovo Básnické dílo, Jiráskovi Psohlavci, Wintrův Mistr Kampanus a 1.svazek Holečkových Našich. Členové Grund a Vodička se uvolili o prázdninách zrevi-
dovat a doplnit program; po projednání bude pak stanoven program definitivní.

Ale brzo bylo všecko jinak.

Protože nebyla vyřešena otázka autorského práva na vydání Jiráska, Wintra a Holečka, bylo navrženo, aby byly zahájeny přípravy k vydání "dalších dvou autorů volných": Povídek malostranských /Novotný/ a Drašara /Fořt/. Počítalo se s tím, že Kulturní fond, který měl být zřízen, pomůže získat uvolnění z autorských práv a dohodu s jejich vlastníky. - Ukázaly se nenadálé potíže s možností přístupu editorů k rukopisné pozůstalosti Máchově a Havlíčkově v Národním muzeu, takže mělo dojít k úřední intervenci. - A prof.Vodička oznámil, že nepovažuje otázku doslovů za definitivně vyřešenou.

19

V září bylo rozhodnuto, že doslovy budou mít rozsah pěti stran, u členů ediční rady nebudou revidovány /rovněž ne jejich edice/, u ostatních autorů je prohlédne vždy některý člen ediční rady. Doslovy k edicím mladších pracovníků napíše některý člen ediční rady. Rukopisy /tj. texty edicí/ ostatních vydavatelů namátkově prohlédne jednatel ediční rady /byl v zářijové schůzi uveden do funkce/ a výsledek předloží určenému členu ediční rady /pak se říkalo revizor nebo patron/ k přezkoušení a rozhodnutí. - Prof. Havránek pozastavil rukopis Babičky pro libovolné změny skoro na každé stránce.

Profesoři Grund a Vodička předložili plán Národní knihovny, kterou chápou jako knihovnu reprezentační: 160 svazků od doby obrozené do našich dnů /z živých autorů národní umělci; hledí se k nejhodnotnějším dílům a k potřebám doby; počítá se s výbory/.

Byl stanoven program na rok 1949 - deset dalších svazků: Kollár, Paměti; Tyl, výbor z próz ze současného života; Hálek, výbor z veřejných projevů a ze statí kritických; Světlá, Upomínky; Vrchlický, Mythy I; Zeyer, Tři legendy o krucifixu; Sládek, poezie z posledního období; Čech, svazek politické poezie z posledního období; Neumann, svazek politických básní; Šrámek, svazek dramát.

Ale - v říjnu vysvětlil zástupce ministerstva ediční radě, že je nezbytné, aby prvních patnáct svazků bylo vybráno tak, aby zaujaly širší čtenářské vrstvy, jde především o potřeby závodních a obecních knihoven /pohraničí/ a o zájem studentských kruhů. Zařazení svazků

zvláštní povahy /např. pamětí nebo speciálních výborů podle zřetele látkového/ bude možné až v druhé desítce a pak vždy v intervalech. - Grund a Vodička došli k závěru, že za daného stavu je třeba pohlížet na plán ministerstva z jara 1947 jako na plán do jisté míry závazný, a že tedy jejich návrh se nemůže stát předmětem jednání. Pak byl plán na rok 1949 změněn zhruba tak, jak až do svazku 15 byl uskutečněn.

Přitom nakladatelství potřebuje znát celý program Národní knihovny, aby mohlo edici propagovat. Ediční rada může však stanovit dopředu asi jen dvacet svazků. V prosinci edice Povídek malostranských nevyhovuje, prof. Vodička ji sám reviduje a pro časovou tíseň ji dává sázet, aby se příliš nezpozdl plánovaný vydavatelský úkol. Uvázla také edice Babičky. S vydavatelem jsou pracovní potíže narušující plynulost výroby; jeho doslov nebyl přijat.

Ústřední akční výbor Národní fronty postoupil ministerstvu k vyjádření rozklad Svazu knihovníků proti zásadám, jimiž se řídí Národní knihovna.

V ediční radě končí diskuse o doslovech konstatováním potřeby vypracovat směrnice pro autory /připraví je prof.Vodička/.

V lednu 1949 oznámil Orbis předsedovi ediční rady, že ministr informací a osvěty je znepokojen zdržením vydání Babičky. /Byla to těžká práce s některými editory "osvědčenými z praxe"!/ V únoru slíbil ministr ediční radě, kterou přijal, všestrannou podporu; výjimečné po-

stavení Národní knihovny, pokud jde o dispoziční právo dědiců autorských práv; do programu mohou být zařazováni i soudobí spisovatelé; Národní knihovna má být edice trvalá, neustávající, měla by vycházet pořád, nemá charakter uzavřené sbírky; vydaná díla mohou vycházet i v jiných nakladatelstvích a opírat se přitom o vydání v Národní knihovně /knih není na trhu nikdy dost/.

Do listopadu vyšly již svazky 5-9 a svazky 10-14 se dokončují; další plánované svazky se přesunují na rok 1950, protože Národní ediční rada redukovala program Národní knihovny v roce 1949 na deset svazků.

Ediční rada byla upozorněna svým virilním členem z ministerstva informací, že v Národní ediční radě jsou jisté výhrady proti Národní knihovně, proti jejímu programu, proti zařazování autorů, kteří vycházejí jinde apod. Žádá se především dlouhodobý plán.

Jak se to vše srovnávalo s faktem, že Národní knihovna byl přece oficiální počín ministerstva, že mohlo být všem instancím známo, jak jsou současné poměry v knižním vydavatelství neurovnané, jak je dosavadními předpisy, smlouvami a zákonnými ustanoveními vázána ediční rada i nakladatelství Orbis a jak stále zůstává stejně hluboká propast mezi tím, co obě tyto instituce plnit mají, a tím, co plnit mohou?

A zatím ediční rada, celá ediční rada, pracovala pilně, kvalitně a odpovědně. Sestavovala vždy nové plány, když plány předcházející neobstály v změněných vnějších

podmínkách, zabývala se podrobně jednotlivými svazky, jejich stránkou ediční i doslovy, hodnotila zevrubně po roce vydavatelské činnosti vydané svazky, práci editorů, autorů doslovů, práci jednatelovu i svou vlastní, hledala například nové způsoby práce a autory doslovů.

Tu je třeba říci, že ediční rada, bývši uvedena do své funkce v polovině roku 1948, byla postavena před požadavek, že Národní knihovna musí začít vycházet už v tom roce a že pro rok následující má připravit více než deset svazků. To znamenalo, že se muselo sáhnout po věcech "hotových", k editorům, kteří byli po ruce, k autorům doslovů, kteří nebyli vždy schopni pochopit, o čem jde v knihovně takového zaměření a poslání, jaké měla Národní knihovna. Řádná příprava edice není ovšem věcí týdnů nebo dvou tří měsíců. A dále - neměla-li ediční rada sáhnout prostě po ministerském plánu podle pořadí naléhavosti /což jí nebylo uloženo/, měla-li jako odpovědná ediční rada mít svou koncepci, musela si vytvořit v rámci širokého plánu /asi 160-200 svazků/ své pořadí, svůj plán, který však - jak již bylo uvedeno - mohl být za těch různých okolností reálný asi v počtu dvaceti svazků na každý příští rok. Od roku 1947 se plánovalo, ale došlo k práci kvapné.

Komu to nebylo známo, mohl tu i tam kritizovat. Ale kritizovalo se i tam, kde to vše mohlo, mělo a muselo být známo. 21. února 1950 se konala porada /Buriánek, Havránek, Hrabák, Jirda, Nečásek, Reiman, Štefánek,

Zika/ "zabývající se kritikou dosavadního vydávání Národní knihovny, některými opatřeními nutnými pro zdokonalení práce redakční komise Národní knihovny a překontrolováním dlouhodobého plánu Národní knihovny". Výsledkem bylo zásadní usnesení: 1. Staročeské památky budou tvořit druhou řadu Národní knihovny, její redakce /rozšířená o pp. Foustku, Grause a Charváta z MŠVU/ bude spolupracovat s hlavní redakcí Národní knihovny. 2. Redakční rada Národní knihovny se proměňuje v komisi Národní ediční rady české. 3. Redakční rada Národní knihovny se doplňuje o pp. Nečásku, Hrabáka, Štefánka a Buriánka. 4. Redakční rada Národní knihovny prozkoumá ediční program na rok 1951 a další. - Porada projednala a schválila plán na rok 1950 /celkem 16 svazků/. - Usnesení byla schválena předsednictvem Národní ediční rady české.

Zápis o této poradě byl přečten 8.března 1950 na schůzi ediční rady, svolané do ministerstva informací a osvěty, kde se jí také účastnili dr.Buriánek, prof.Hrabák, prof.Jirda, dr.Štefánek, Jos.Zika a zástupce MIO K.Bodlák. Schůzi předsedal prof.Pražák, který nebyl předem o ničem informován. Zápis přečetl prof.Jirda v zastoupení nemocného Fr.Nečásky, který měl referovat o směrnících NERČ pro další činnost NK. Na náměty zápisu navázala diskuse. - V následujících dnech prof.Pražák požádal dopisem jednatele ediční rady, aby oznámil, že se vzdává členství a předsednictví ediční rady Národní knihovny.

Jak se potom pracovalo dál, jak počátkem roku 1953 přešla Národní knihovna z Orbisu do SNKLHU a ediční rada na půdu Ústavu pro českou literaturu a jak potom zase po nové úpravě nakladatelských úkolů převzalo Národní knihovnu nakladatelství Československý spisovatel, je už jiná, delší, ale zase své problémy mající kapiťola. Jak je zdavě přirozené, edičně se svazky Národní knihovny vypracovávaly k stále vyšší úrovni, ale vydavatelské tempo a dostupnost knih čtenářům se zmenšovaly bez viny ediční rady i ústavu. Obecně se vytrácelo vědomí o kontinuitě celé knižnice /pamatovalo se na ni tam, kde šlo o převzetí textu, nejednou bez udání pramene/, nakladatelství měla své vydavatelské programy, a zatímco se tedy v počátku uvažovalo o tom, že by prvních sto svázků mělo být vydáno do konce první pětiletky, postupem času, jak se Národní knihovna "přežívala", byl na přání nakladatelství program redukován na zaokrouhlený počet 100 svazků, který se dočká naplnění skoro o tři desetiletí později. - Potěšení pro mne, že to finále doběhneme spolu!

Na konec trochu čísel:

NK - 98 svazků /zatím/ a 26 reedic -	2 690 150 výt.
z toho Orbis 37 a 24	1 780 950
Odeon 52 a 2	838 700
ČS 9	70 500

R u d o l f S k ř e č e k